

V. A. Nikonov, İmya i obşçestvo. Moskva 1974. 278 s.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde *onomastique* ve *toponymie* alanlarında değerli çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Bu yolda çalışanlar arasında V. A. Nikonov'un özel bir yeri vardır. Uzun yıllardan beri bu alanlarda birçok eserler vermiş olan Nikonov, yalnız Rus *onomastique*'i üzerinde çalışmakla yetinmiyor, çalışmalarında sürekli olarak Türkleri de göz önünde tutuyor. Bu bakımdan onun alışmaları Türk *onomastique*'i bakımından ilginç veri ve gözlemlerle doludur.

İşte Nikonov, 1974'te çıkan son eserinde de bu tutumunu sürdürmüş, sık sık Türk *onomastique*'ine değinmekten geri durmamıştır.

Bu eserde İmya i obşçestvo (Ad ve toplum) adı altında Nikonov'un birçok çalışmaları toplanmıştır. Bu çalışmalarda özel adların toplam içindeki yeri ve rolü üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan yazar, eserine bu adı vermekle amacını büyük bir açıklıkla belirtmiştir.

Nikonov, eserinin giriş bölümünde *onomastique* ve özellikle *anthroponymie* alanındaki eski çalışmaları ana çizgileriyle gözden geçirirken Türk kişi adları üzerinde Rusya'da W. Radloff ve V. A. Gordlevskiy gibi Türkologların çalıştıklarını belirtiyor. Son yıllarda bu yolda N. A. Baskakov'un da değerli çalışmalar yaptığını belirtelim. Son yıllarda Ruslar arasında kullanılan Türk kökenli kişi ve soy adları üzerine birçok yazılar yazan Baskakov, 1979'da Russkie familii tyurkskogo praisxojdeniya (Moskva 1979) adlı bir eser verdi. Kitabın sonraki bölümlerinde yazar da onun yazılarını sık sık kullanmıştır. Nikonov, Avrupa'da bu alanda J. Nmeth ve L. Rsonyi'nin değerli yayınlar yaptıklarını bildiriyor.

Bu bölümde antroponimleri türlü yönlerden değerlendiren yazar, kişi adlarında birçok eski kök ve sözlerin bugüne değin saklandığı üzerinde de duruyor. Bu bakımdan dil tarihi için kişi adlarının tanıklığını kullanmak gerekir. Kişi adları, sözlükleri dolduran bütün sözler gibi dilin kurallarına uyarlar. Bu sebeple, *onomastique* (ve *anthroponymie*) dil biliminin bir bölümüdür. Ancak, zel adlar dilde ayrı bir alt sistem meydana getirir. Bu alt sistemde genel dil kuralları farklı

biçimler kazanabilir. Böylelikle *onomastique* alanında özel birtakım kuralların oluşması doğaldır.

Şimdi eseri oluşturan asıl bölümleri gözden geçirelim.

Nikonov, Liçnoe imya – social'nyy znak (12 – 31. s.), Sistemi liçnix imen (32 – 42. s.) bölümlerinde özel adları genel açıdan değerlendiriyor. Sonra Jenskije imena v Rossii XVIII v. (43 – 65. s.), Liçnie imena u russkix segodnya (66 – 84. s.) bölümlerinde Rus özel adlarına değiniyor. Yazar bundan sonra Türk kişi adlarına geçiyor. Liçnie imena u tyurkoyazyçnix narodov (85 – 130. s.) bölümü, eserin en büyük bölümüdür. Bu bölümde Nikonov, Türklerin kullandıkları adlar üzerine ilginç bilgiler veriyor. Yazar bu bilgilerin bir bölümünü eski yayınlardan almıştır. Ancak, bu yolda kullandığı örneklerin çok büyük bir bölümü resmî arşivlerden toplamıştır. İşte yazar, kitabının bu bölümünde yorucu bir emek sonunda topladığı bu verileri gözden geçiriyor. Çağdaş Türkler arasında eski çağlardan kalma ortak adlar var mıdır? Nikonov'a göre, İslâmiyetin yayılması üzerine Türkler çocuklarına Arapça ve Farsça adlar vermeye başlamışlardır. Ancak, İslâmiyetin ağır baskısına karşı eski adların büyük bir bölümünü bugüne değin saklamışlardır. Nikonov bu bölümde Türk kolları arasında kullanılan adları anlam açısından da değerlendiriyor. Bundan sonra yazar, Türk uluslarının kullandığı adların zenginliğine değiniyor. Rusların bu bakımdan dar olanaklar içinde kaldıklarını da dile getiriyor. Örneğin Rusların erkek çocuklarına ad seçerken 50-60 adlık bir olanağa sahip olduklarını belirtiyor. Rusların kız çocuklarına ad verirken kullanabilecekleri adlar daha da azdır. Bu bölümde Nikonov, Türklerin son yıllarda çocuklarına Rusça adlar vermeye başladıklarını da açıklıyor. Sergey, Aleksandr, İrina, Elena gibi. Rusça *Ruslan* adı bu bakımdan ilginçtir. Bu adı büyük Rus şairi A. S. Puşkin yaymıştı. Rus folklorunda *Eruslan* olarak geçen bu ad, Türkçe *Arslan*'dan alınmıştı. Bugün Tatarlar çocuklarına *Arslan* ve *Ruslan* adlarını veriyorlar. Ancak, Nikonov'un belirttiği gibi, *Arslan*'la *Ruslan*, adaş olduklarından habersizdir. Son olarak Nikonov, kişi adlarının yazımına da değiniyor. Tatarca, Başkurtça, Kırgızca, Kazakça gibi Türk diyalektleri arasında birtakım ses farkları vardır. Bu farklar kişi adlarında da göze çarpar. Örneğin Tatar ve Başkurtlar *Haydar* adını *Haydar* veya *Gaydar* olarak yazarlar. Bu adın *Aydar* yazımı da yaygındır. Yazar, bu yolda birtakım örnekler vererek kişi adlarında yazım birliğinin sağlanmasını kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak vurguluyor. Çünkü resmî belgelerde adı *Haydar*, *Gaydar* ve *Aydar* olarak geçen bir yurttaşın, yaşamında birçok

güçlüklerle karşılaşması mukadderdir. Yazar, bu güçlüklerin giderilmesi için birtakım kılavuzların yazıldığını da bildiriyor. Obıçay s'vyazannıx imen (131-141. s.) yazısı, bu bölümü bütünlüyor. Bu yazıda verilen bilgiler de ilginçtir. Bizim eski bir yazımızda da bu yolda birkaç örnek verilmişti (Türk *onomastique*'i hakkında, Fuad Köprülü Armağanı. İstanbul 1953. 127-129. s.). Bundan sonraki bölümlerde de Türk özel adları bakımından ilginç gözlemler vardır. Vıbor imenı (142-154). s.) bölümünde yazar ad seçimi konusunu işliyor. Ancak, bu bölümde daha çok Ruslarda ad seçiminin yollarını ana çizgileriyle belirtmekle yetiniyor. Karma ailelerde çocuklara verilen adlar da ilginçtir. Nikonov İmena detey v mejnacional'nıx sem'yax (155-159. s.) bölümünde bu adları gözden geçiriyor. Bundan sonraki yazılarda (Do familiiy. 160-178. s.; Triumfal'noe şestvie familiiy. 179-186. s.; Semantika russkix familiiy. 187-203. s.; Formı familii. 204-219. s.; Mordovskie familii. 200-229. s.; Vıbor familii pri brake. 230-232. s.) daha çok Ruslarda soy adlarının oluşması üzerinde duruyor. Türk uluslarında soy adlarının kullanılması da araştırılmaya değer bir sorundur. Ancak, Nikonov'un bu sorunu araştırması beklenemezdi. Nikonov, yalnız gerçek yaşamda kullanılan kişi adlarıyla yetinmemiştir. Bundan sonra gelen İmena personajey (233-245. s.) yazısında, yazarların kahramanlarına verdikleri adlarla uğraşılıyor. Nikonov, bu yazıda, yazarların, eserlerinde rol alan kişilere ad verirken titiz bir seçim yaptıklarını açık örneklerle anlatıyor. Örneğin Puşkin'in Evgeniy Onegin romanını yazarken kahramanına vereceği adı bir türlü seçemediğini biliyoruz. Şair, ancak romanının birinci bölümünü yazdıktan sonra kahramanına bir ad verebilmişti. Nereşennie voprosı antroponimiki (246-259. s.) yazısı, eserin son yazısıdır. Bu yazıda Nikonov, bugüne değin çözümlenmemiş birtakım sorunları tartışıyor.

Eserin sonunda *bibliographique* kısaltmalar, kaynaklar verilmiştir. Nikonov'un yetkisi, kaynakların seçiminde de göze çarpar. Eserde yer alan bütün bölüm ve yazıların yazılmasında olduğu gibi.

Hasan Eren